

Konstitucijų keitimo poveikis demokratijos kokybei Lotynų Amerikoje*

Orestas Strauka

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto
bakaluro programos absolventas
El. paštas: strauka.orestas@gmail.com

Santrauka. Straipsnyje siekiama įvertinti, ar konstitucijų keitimas turi poveikį demokratijos kokybei Lotynų Amerikoje, o jei taip – kokį. Tyrimas atliekamas taikant kokybinės lyginamosios neraiškių aibių analizės metodą, o kokybiškos demokratijos priežastys yra analizuojamos 18-oje Lotynų Amerikos valstybių. Atlikus kokybinę lyginamąją neraiškių aibių analizę gauti rezultatai atskleidžia, kad konstitucijų keitimas nėra nei būtina, nei pakankama kokybiškos demokratijos sąlyga. Priešingai – vienas iš teoriškai paprasčiausių kokybiškos demokratijos sprendinių susideda iš aukšto visuomenės išsilavinimo lygio ir konstitucijos nekeitimo sąlygų. Atlikus nekokybiškos demokratijos priežasčių analizę paaiškėjo, kad konstitucijos keitimo sąlyga yra konjunktūrinė nekokybiškos demokratijos priežastis. Institucinės sąrangos perkūrimas, sąveikaudamas su didele pajamų nelygybe, žemu visuomenės išsilavinimo lygiu, neinstitucionalizuota partine sistema arba heterogeniška visuomene, paaiškina prastos kokybės demokratinis režimus regione.

Reikšminiai žodžiai: konstitucijų keitimas, Lotynų Amerika, demokratijos kokybė, kokybinė lyginamoji neraiškių aibių analizė, naujasis konstitucionalizmas.

The Impact of Constitutional Replacements on the Quality of Democracy in Latin America

Abstract. This article evaluates whether and how constitutional replacements influence the quality of democracy in Latin America. The fuzzy-set qualitative comparative analysis method is applied while analysing 18 countries. The results reveal that constitutional

* Straipsnis parengtas pagal Vilniaus universitete, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute 2019 m. apgintą bakaluro darbą.

replacements are neither sufficient nor necessary condition for improving the quality of democracy in the region. On the contrary, the parsimonious solution shows that quality of democracy can be explained either by high levels of education and inversion of constitutional replacements or institutionalised party system, non-homogeneous society and inversion of constitutional replacements. Analysis of poor quality democratic regimes showed that constitutional replacements, together with high-income inequality, deinstitutionalised party system and non-homogenous society or high-income inequality, low educational attainment level and non-homogenous society, form sufficient conditions for the poor quality of democracy in Latin America.

Keywords: constitutional replacements, Latin America, quality of democracy, fuzzy-set qualitative comparative analysis, new constitutionalism.

Ivadas

XX a. pabaigoje didžioji dalis Lotynų Amerikos valstybių tapo demokratijomis. Visgi šių šalių politiniai režimai atitiko tik minimalius procedūrinės demokratijos kriterijus. Institucinės bei struktūrinės sąlygos regione riboja sėkmingą kokybiškos demokratijos įsitvirtinimą. Devynios Lotynų Amerikos valstybės, siekdamos atliepti šiuos sunkumus, priėmė naujas konstitucijas. Šis konstitucinės inžinerijos laikotarpis yra laikomas naujuoju konstitucionalizmu¹.

Vis dėlto demokratijos kokybės ir konstitucijos keitimo tarpusavio priklausomybė vertinama nevienareikšmiškai. Nesutarimo dėl konstitucijos keitimo poveikio režimo kokybei ištakas galima aptikti Jungtinių Amerikos Valstijų ikūrėjų, vadinamųjų Tėvų steigėjų – J. Madisono ir T. Jeffersono – diskusijose klausimu, ar ir kiek dažnai turėtų būti keičiama konstitucija. J. Madisono teigimu, sudarius sąlygas dažnai keisti pagrindinį šalies įstatymą, susiduriama su manipuliavimo įstatymu ir demagogų iškilimo galimybe². Atitinkamai konstitucijos nekintamumas turėtų būti gerbiamas. Priešingai, T. Jeffersonas argumentuoja, kad teisė ir įstatymas turi vystytis lygia

¹ Gargarella R., *Latin American Constitutionalism, 1810–2010: The Engine Room of the Constitution*. Oxford University Press, 2013, p. 172.

² Madison J., „Federalist No. 49“, Rossiter Clinton (sud.), *The Federalist Papers*, New York: New American Library, 1961, p. 262.

greta su žmogaus protu, o pagrindinis šalies įstatymas turėtų keistis kas du dešimtmečius³.

Galima skirti dvi akademikų, diskutuojančių ta pačia kaip ir JAV įkūrėjai tema, stovyklas – institucionalistus ir pliuralistus. Nors jų atstovai sutaria dėl konstitucijos svarbos, skirtingai vertina konstitucijos keitimo poveikį režimo kokybei. Institucionalistų teigimu, konstitucija ir jos nekintamumas lemia politinio režimo gerovę. Remiantis D. C. Northu, konstitucija yra vienas iš esminių politinio gyvenimo eigą apibrėžiančių taisyklių rinkinių, kuris nustato politinio žaidimo taisykles ir riboja destruktivų veikėjų tarpusavio elgesį⁴. W. H. Rikkeris taip pat rašo, kad tinkamai sureštos konstitucijos užkerta kelią populizmui ir užtikrina demokratijos stabilumą⁵. Autorius remiasi socialinio pasirinkimo teorija⁶ ir teigia, jog siekiant, kad rinkimų taisyklės bei rezultatai būtų gerbiami, konstitucijose turi būti įtvirtinti nekintami apribojimai, užkertantys kelią populistinėms jėgoms perkurti rinkimų taisykles⁷. Institucionalistų įžvalgas papildo ir C. Offe'ė, kurio teigimu, institucijos atlieka koordinacinę funkciją visuomenėje – jų stabilumas padeda išspręsti kolektyvinio veiksmo dilemą⁸. Priešingai – nestabili konstitucija sukuria informacijos asimetriją⁹ ir didina transakcinius kaštus¹⁰. Institucionalistų poziciją

³ Jefferson T., „Letter to Samuel Kercheval, Monticello, July 12, 1816“, Jefferson Thomas, *On Democracy*, New York: New American Library, 1953, p. 73–74.

⁴ North D. C., „Institutions“, *Journal of Economic Perspectives* 5 (1), 1991, p. 98.

⁵ Riker H. W., *Liberalism against Populism*, San Francisco: WH Freeman, 1982, p. 252.

⁶ Nors vieni iš žinomiausių socialinio pasirinkimo teoretikų tiesiogiai ir neanalizuoja konstitucijos kaitos neigiamų padarinių režimo kokybei, jų pagrindinės teorinės prielaidos leidžia nustatyti akademikų pritarimą institucijų stabilumui. Galima išskirti šiuos autorius: Arrow Kenneth, *Social Choice and Individual Values*, New Haven: Yale University Press, 1963, ir Plott Charles, „A Notion of Equilibrium and Its Possibility Under Majority Rule“, *American Economic Review* 57 (2), 1967, p. 787–806.

⁷ Riker, 1982, p. 250.

⁸ Ten pat, p. 246.

⁹ Transakcijų metu informacijos asimetrijos sukeltas neigiamas pasekmes aprašė George A. Akerlof straipsnyje „The Market for “Lemons”: Quality Uncertainty and the Market Mechanism“, *The Quarterly Journal of Economics* 84 (3), 1970, p. 488–500.

¹⁰ Offe C., „Political Institutions and Social Power: Some Conceptual Explorations“, Stykow Petra, Beyer Jurgen (sud.), *Gesellschaft mit beschränkter Hoffnung*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2004, p. 17.

geriausiai perteikia C. Offe'ės siūlomas institucijų apibrėžimas oksimoronu – nors jos egzistuoja, savo funkcijos atlikti negali.

Alternatyvų požiūrį pateikia pliuralistai. R. Dahlis, šios stovyklos klasikas, knygoje *A preface to democratic theory* teigia, jog konstitucijos nekintamumas, nors formaliai ir sukuria politinių organizacijų formą bei determinuoja, kurios politinės grupės turės pranašumą politinėje arenoje, nėra būtina demokratijos stabilumo sąlyga¹¹. Piliečių galimybė dalyvauti politikoje ir dalyvavimą įgalinančios formos yra esminis demokratijos kokybę užtikrinantis veiksnys¹². Todėl R. Dahlui konstitucija turi užtikrinti pamatinių laisvių ir teisių nekintamumą, tačiau visa, kas slypi už šių pamatinių normų, gali kisti. Galima išskirti ir kitus akademikus, savo darbuose teigiančius, kad konstitucijos keitimas prisideda prie demokratijos kokybės.

Pavyzdžiui, M. Zūrnas¹³ ir J. Habermasas¹⁴ konstitucijos stabilumą analizuoja globalizacijos ir postnacionalinės valstybės formavimosi kontekste. Jų teigimu, siekiant atliepti XX a. pabaigoje prasidėjusius globalaus masto politinius, socialinius, kultūrinius ir ekonominius pokyčius, galima pakeisti šalies pagrindinį įstatymą, taip užtikrinant politinio režimo gerovę. Remiantis N. Walkeriu, pagrindinis šalies įstatymas nėra vertybiškai neutralus, todėl konstitucijos tekstas – tai tam tikros grupės išpažįstamos ideologijos arba subjektyvaus požiūrio į pasaulį rezultatas¹⁵. Tokia konstitucija ne visada atsižvelgia į visuomenės heterogeniškumą ir įtraukia visas grupes į politinį šalies gyvenimą. Todėl siekis keičiant konstituciją atliepti šias problemas prisidėtų prie

¹¹ Dahl A. R., *A Preface to Democratic Theory*, Chicago: University of Chicago Press, 1956, p. 134.

¹² Dahl A. R., *Dilemmas of Pluralist Democracy: Autonomy vs. Control*, Yale: Yale University Press, 1982, p. 42.

¹³ Zūrn M., „Democratic Governance Beyond the Nation-State: The EU and Other International Institutions“, *European Journal International Relations* 6, 2000, p. 183.

¹⁴ Habermas J., *The Postnational Constellation: Political Essays*, Cambridge: Polity, 2001, p. 102–103.

¹⁵ Walker N., „The Idea of Constitutional Pluralism“, *The Modern Law Review* 65 (3), 2002, p. 328.

demokratijos kokybės gerinimo¹⁶. Šios tradicinio konstitucionalizmo alternatyvos svarsto apie galimybę keičiant pagrindinį šalies įstatymą atliepti besikeičiantį socialinį, ekonominį bei politinį kontekstą.

Išsiskiriančios pozicijos pastebimos ir tarp autorių, analizuojančių Lotynų Amerikos regioną. Vieni pabrėžia, kad naujojo konstitucionalizmo bruožus atitinkančios konstitucijos atveria galimybes piliečiams aktyviau įsitraukti į politikos formavimo procesus, suteikia plačias socialines teises ir į politinį gyvenimą įtraukia anksčiau išskirtas visuomenės grupes¹⁷. Kiti naujų konstitucijų turinį apibūdina kaip populistinių¹⁸ ir orientuotą į asmeninių prezidento tikslų įgyvendinimą¹⁹. O tai galiausiai prisideda prie prezidento galių plėtimosi²⁰. Apibendrinant – akademinėje literatūroje nėra sutariama dėl pagrindinio šalies įstatymo keitimo poveikio demokratijos kokybei. Tai atskleidžia ir empirinių tyrimų, analizuojančių konstitucijų keitimo poveikį demokratijos kokybei Lotynų Amerikoje, trūkumas²¹. Dažniausiai tokie tyrimai yra orientuoti į vieno arba kelių atvejų apžvalgą.

Minėtos diskusijos kontekste šio straipsnio tikslas yra atsakyti į klausimą, ar konstitucijų keitimas Lotynų Amerikoje sąlygoja kokybiškesnį demokratinį režimą. Kitaip tariant, nors ir yra sutariama, kad demokratijos kokybę apibrėžia tam tikra pradinių sąlygų kombinacija, visgi nėra ištirta, ar konstitucijos keitimas yra šios kombinacijos dalis. Siekiant įgyvendinti šį tikslą, išsikeliama du uždaviniai:

- 1) ištirti, ar pavienė konstitucijos keitimo sąlyga arba sąlygų konfigūracija, kurios dalis yra konstitucijos keitimas, yra būtina ir (arba) pakankama kokybiškos demokratijos sąlyga;

¹⁶ Ten pat, p. 328.

¹⁷ Uprimny R., „Recent Transformations in Constitutional Law in Latin America“, *Texas Law Review* 89, 2014, p. 1607.

¹⁸ Uprimny, 2014, p. 1607.

¹⁹ Ten pat, p. 1608.

²⁰ Negretto G., „Political Parties and Institutional Design: Explaining Constitutional Choice in Latin America“, *British Journal of Political Science* 39.1, 2009, p. 117.

²¹ Nolte D., „Constitutional Change in Latin America: Power Politics or Symbolic Politics?“ Pranešimas konferencijoje „ECPR Joint Sessions“, Rennes, 2008.

2) ištirti, ar konstitucijų keitimas gali būti nekokybiško politinio režimo priežastis.

Uždaviniai sprendžiami pasitelkus kokybinės lyginamosios neraiškių aibių analizės (angl. *Fuzzy-set qualitative comparative analysis*) metodą. Ši prieiga atveria galimybę įvertinti kokybiškos ir nekokybiškos demokratijos priežastines sąlygas ir (arba) jų kombinacijas. Straipsnį sudaro keturios dalys. Pirmoje yra pateikiamas kokybiškos demokratijos priežastinių sąlygų modelis, konceptualizuojami kintamieji ir formuluojamos tyrimo hipotezės. Antroje dalyje operacionalizuojami kintamieji ir pateikiamos kiekybinių duomenų priklausymo neraiškioms aibėms reikšmės (dėl ribotos straipsnio apimties detalus kintamųjų transformavimas yra pateikiamas 1 priede). Trečiojoje dalyje pateikiami kokybiškos bei nekokybiškos demokratijos priežasčių analizės rezultatai ir tikrinamos hipotezės. Paskutinė tyrimo dalis yra skirta išvadoms, jų ribotumams ir tolimesnėms tyrimų rekomendacijoms apžvelgti.

1. Kokybiškos demokratijos priežastinių sąlygų teorinis modelis

Šiuolaikinių demokratizacijos tyrimų atspirties taškas yra demokratijos konsolidacijos kritika. Pabrėžiama, kad konsoliduota demokratija neįvertina kokybinių skirtumų tarp politinių režimų²². Todėl, atsižvelgiant į šiuolaikines demokratizacijos tyrimų tendencijas, šiame tyrime yra taikomas platesnis ir kompleksiškesnis priklausomas kintamasis – demokratijos kokybė²³.

Akademinėje literatūroje yra skiriama keletas demokratijos įsivertinimo aiškinimų. Šiame straipsnyje kokybiškos demokratijos priežastinių sąlygų modelis yra sudaromas remiantis J. Högströmo

²² Norkus Z., *Kokia demokratija, koks kapitalizmas. Pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu*, Vilnius, 2008, p. 449.

²³ Morlino L., „Good’ and ‘Bad’ Democracies: How to Conduct Research into the Quality of Democracy“, *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 20 (1), 2004, p. 5–27 ir Diamond Larry, Morlino Leonardo, sud., *Assessing the Quality of Democracy*, Baltimore: Johns Hopkins University, 2005, p. 7.

pateikta kokybiškos demokratijos priešasčių struktūra. Šis modelis pirmiausia apima dvi lygiavertes²⁴ kokybišką demokratiją aiškinančias prieigas – institucinę ir struktūrinę²⁵. Modelis remiasi politinio režimo veikmės principu (angl. *political performance*), nurodančiu patį bendriausią kokybiškos demokratijos apibrėžimą – veikiančio režimo efektyvumą. J. Högströmo modelį sudaro: 1) socioekonominių; 2) plotinių ir institucinių; 3) sociokultūrinių kintamųjų grupės²⁶. Šių kintamųjų lygiavertiškumas ir sąveika sudaro sąlygas įvertinti demokratijos kokybės priežastis neišskiriant vienos priežasčių grupės²⁷. Atsižvelgiant į šio darbo tikslą J. Högströmo modelis yra papildomas konstitucijų keitimo sąlyga.

Šiame straipsnyje yra analizuojamas laikotarpis nuo 1988 m. (naujojo konstitucionalizmo laikotarpio pradžia) iki 2018 m. (remiantis duomenų prieinamumu). Iš viso ištirti 18 atvejų, iš jų devynios Lotynų Amerikos valstybės, kurios analizuojamu laikotarpiu pakeitė konstitucijas, ir devyni kontroliniai atvejai (Lotynų Amerikos šalys, kurios analizuojamu laikotarpiu konstitucijos nekeitė). Toliau yra apibrėžiami ir operacionalizuojami tyrime taikyti kintamieji.

Konstitucijų keitimas, atitinkantis naujojo konstitucionalizmo laikotarpio bruožus ir lūkesčius patobulinti demokratiją, yra dichotominis kintamasis, kuris konceptualizuojamas kaip naujas dokumentas. Yra išskiriami keturi pagrindiniai naujų konstitucijų bruožai: 1) užtikrinamos ir išplečiamos žmogaus teisės bei laisvės²⁸. Sustipri-

²⁴ Nė vienai iš jų nėra suteikiama didesnė aiškinamoji galia. Pavyzdžiui, vien tik politiniai kintamieji negali paaiškinti demokratijos veikmės. Priešingai – instituciniai kintamieji neveikia vakuume ir yra sąlygojami ekonominių bei sociokultūrinių veiksnių. Roller E., *The Performance of Democracies: Political Institutions and Public Policy*, Oxford University Press, 2005, p. 79.

²⁵ Högström J., „Quality of Democracy: A Comparative Study“. Konferencijos pranešimas „The first IPSA – ECPR Joint Conference; Whatever Happened to North-South?“, Sao Paulo, 2011.

²⁶ Roller E., *The Performance of Democracies: Political Institutions and Public Policy*, Oxford University Press, 2005, p. 79.

²⁷ Högström J., 2011 „Quality of Democracy: A Comparative Study“.

²⁸ Uprimny R., „Recent Transformations in Constitutional Law in Latin America“, *Texas Law Review* 89, 2014, p. 1580.

nama teisminė valdžia, tikintis, kad ji užtikrins konstitucijoje įtvirtintų teisių įgyvendinimą²⁹; 2) diegiamos dalyvavimą politikoje skatinančios iniciatyvos³⁰; 3) užtikrinama efektyvesnė tarpinstitucinė bei rinkiminė atskaitomybė³¹; 4) į politinių gyvenimą įtraukiami anksčiau išskirti visuomenės sluoksniai³².

Konstitucinės teisės teoretikai klasifikuoja konstitucijų kaitą pagal jų keitimo būdą – skiriamos reguliari ir nereguliari kaita³³. Pirmoji apima konstitucijos pataisas ir Konstitucinio Teismo jurisprudenciją³⁴. Taigi konstitucijos keitimas yra atliekamas remiantis joje įtvirtintomis dokumento keitimo nuostatomis. Nereguliari konstitucijų kaita įvyksta, kai politinių jėgų pastangomis pagrindinis šalies įstatymo galiojimas yra suspenduojamas ir yra priimamas naujas dokumentas³⁵. Ši skirtis tarp reguliaraus ir neregularaus konstitucijų keitimo yra aktuali ir Lotynų Amerikos regionui. Nuo XX a. aštunto dešimtmečio visos regiono valstybės pakeitė savo konstitucijas – arba priėmė naują dokumentą, arba patvirtino esmines konstitucines pataisas³⁶. Konstitucijų kaitą Lotynų Amerikoje plačiau apžvelgia G. L. Negroto³⁷. Anot jo,

²⁹ Ten pat, p. 1580.

³⁰ Lalander R., „Neo-Constitutionalism in Twenty-First Century Venezuela: Participatory Democracy, Deconcentrated Decentralization or Centralized Populism?“, Nolte Detlef, Schilling-Vacaflor Almut (sud.), *New Constitutionalism in Latin America: Promises and Practices*, 2016, p. 180–181.

³¹ Nolte D., Schilling-Vacaflor A., *New Constitutionalism in Latin America. Promises and Practices*, 2012, p. 137.

³² Noguera F. A., „What do We mean when We talk about ‘Critical Constitutionalism’? Some Reflections on the New Latin American Constitutions“, Nolte Detlef, Schilling-Vacaflor Almut (sud.), *New Constitutionalism in Latin America: Promises and Practices*, 2016, p. 99.

³³ Lutz D. S., „Toward a Theory of Constitutional Amendment“, Levinson S. (sud.), *Responding to Imperfection. The Theory and Practice of Constitutional Amendment*, New Jersey: Princeton University Press, 1995, p. 237–274.

³⁴ Uprimny R., „Recent Transformations in Constitutional Law in Latin America“, *Texas Law Review* 89, 2014, p. 1587.

³⁵ Ten pat, p. 1587.

³⁶ Gargarella R., *Latin American Constitutionalism 1810–2010*, Oxford University Press, 2014, p. 155–157.

³⁷ Negroto G. L., „Replacing and Amending Constitutions: The Logic of Constitutional Change in Latin America“, *Law & Society Review* 46 (4), 2012, p. 753.

nereguliari konstitucijų kaita yra išskirtinis regiono bruožas: dažniau yra priimama nauja konstitucija, nei patvirtinamos konstitucinės pataisos. Pavyzdžiui, vidutinė konstitucijos gyvavimo trukmė Lotynų Amerikoje yra 27 metai, o Europoje pagrindiniai šalies įstatymai gyvuoja daugiau nei 76 metus³⁸.

Atitinkamai konstitucijos keitimo sąlyga yra operacionalizuojama į 1, o valstybėms, kuriose minėtu laikotarpiu konstitucijos kaita neįvyko, priskiriama reikšmė 0. Dokumentų keitimo duomenys surinkti iš *Comparative Constitutions project*³⁹ ir Georgetowno universiteto *Political database of Latin America*⁴⁰ duomenų bazių. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad analizuojamu laikotarpiu Ekvadoras (1998 m. ir 2008 m.) ir Dominikos Respublika (1994 m., 2002 m., 2010 m. ir 2015 m.) kelis kartus visiškai pakeitė savo konstitucijas. Visgi analizuojamos bus tik Ekvadoro 2008 m. ir Dominikos Respublikos 2010 m. konstitucijos. Toks pasirinkimas yra paremtas tarp akademikų vyraujančiu sutarimu, kad būtent šios konstitucijos atitinka naujojo konstitucionalizmo laikotarpio bruožus^{41, 42}, ir papildomai įgytomis žiniomis apie atvejus⁴³.

³⁸ Ten pat, p. 751.

³⁹ Interneto prieiga: <<http://comparativeconstitutionsproject.org/>>, 2019-05-01.

⁴⁰ Interneto prieiga: <<http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/constitutions.html>>, 2019-05-01.

⁴¹ Mirow M., *Latin American Constitutions: The Constitution of Cádiz and its Legacy in Spanish America*, Cambridge University Press, 2015, p. 239–269.

⁴² Šių konstitucijų pasirinkimas yra plačiau pagrindžiamas atlikus antrinių šaltinių analizę. Siekiant nustatyti, ar konstituciją galima priskirti naujojo konstitucionalizmo laikotarpiui, buvo bandoma identifikuoti, ar dokumente yra suteikiamos plačios žmogaus teisės, stiprinami horizontalios bei vertikalios atskaitomybės mechanizmai ir skatinamas piliečių dalyvavimas politikoje. Atlikus analizę buvo sudaryti 13-os konstitucijų profiliai. Ekvadoro 1998 m. Konstitucija į analizę nėra įtraukiama, nes ja buvo siekiama suvaldyti institucinę krizę, kuri prasidėjo apkaltos būdu pašalinus prezidentą Abdalá Bucaramą. O į analizę yra įtraukiama tik Dominikos Respublikos 2010 m. Konstitucija, nes 1994 m., 2002 m. ir 2015 m. dokumentai nėra laikomi naujomis konstitucijomis, kurios atitinka naujojo konstitucionalizmo bruožus.

⁴³ Pavyzdžiui, Peru Konstitucija tik iš dalies atitinka naujojo konstitucionalizmo laikotarpio bruožus. 1992 m. Peru prezidentas A. Fujimori įgyvendino savarankišką perversmą (angl. *self-coup*), kurio metu paleido Kongresą bei Peru Konstitucinį Teismą ir uzurpavo įstatymų leidžiamąją bei vykdomąją valdžias. Taip pat A. Fujimori paskelbė

Pajamų nelygybė neigiamai veikia demokratijos kokybiškumą⁴⁴. Dalis akademikų, analizuojančių demokratijos kokybę, išskiria nelygybę šalies viduje kaip tikslesnę sąlygą, paaiškinančią demokratijos kokybę⁴⁵. Pavyzdžiui, C. Houle'o teigimu, esant didelei pajamų nelygybei demokratija yra mažiau kokybiška⁴⁶. Ši autorių papildo D. Acemoglu ir J. A. Robinsonas, anot kurių, esant didelei pajamų nelygybei, pagrindinė grėsmė demokratijai kyla dėl griežtos persikirstymo politikos⁴⁷.

Pajamų nelygybės sąlyga yra operacionalizuojama į Pasaulio banko sudarytą Gini matą⁴⁸. Šis indeksas atskleidžia gyventojų pajamų pasiskirstymą ir pateikia reikšmes nuo 0 iki 100, kur 0 reiškia visiškai lygų pajamų pasiskirstymą, o 100 absoliučią nelygybę.

Visuomenės išsilavinimo lygis arba didesnis metų, praleistų mokantis, vidurkis teigiamai tiesiogiai ir netiesiogiai⁴⁹ veikia demokratijos kokybę⁵⁰. Netiesioginis didesnio išsilavinimo poveikis demokratijos kokybei apima bendrą švietimo poveikį valstybės

rinkimus į Konstitucinę asamblėją (jos tikslas buvo sukurti naują Peru Konstituciją). Nors pagrindinės Peru opozicinės partijos rinkimus boikotavo, prezidentui palanki asamblėja sukūrė naują dokumentą, kuris 1993 m. pakeitė anksčiau galiojusią Konstituciją. Visgi naujame dokumente įtvirtintas demokratiškesnės Peru siekis yra laikomas fasadiniu tikslu. Konstitucija buvo įtvirtintos plačios prezidento kompetencijos. Tad, atsižvelgiant į tai, Peru reikšmės buvo pakeistos į 0.

⁴⁴ Acemoglu D., Robinson J. A., *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*, Cambridge University Press, 2005, p. 60.

⁴⁵ Houle C., „Inequality and Democracy: Why Inequality harms Consolidation but does not Affect Democratization“, *World Politics* 61 (4), 2009, p. 589.

⁴⁶ Houle, 2009, p. 589.

⁴⁷ Acemoglu, Robinson, 2005, p. 38.

⁴⁸ Pajamų lygybės sąlygos operacionalizavimas į Gini rodiklį yra grindžiamas ir tuo, kad šis indeksas yra vienas iš dažniausiai taikomų nelygybės matų ekonomikos ir politikos mokslų tyrimuose.

⁴⁹ Schneider Q. C., *The Consolidation of Democracy: Comparing Europe and Latin America*, Routledge, 2008, p. 48.

⁵⁰ Castelló-Climent A., „On the Distribution of Education and Democracy“, *Journal of Development Economics* 87 (2), 2008, p. 183; Acemoglu D. et al., „From Education to Democracy?“, *American Economic Review* 95 (2), 2005, p. 45; Glaeser L. E. et al., „Why does Democracy need Education?“, *Journal of Economic Growth* 12 (2), 2007, p. 77–99.

ekonominiam išsivystymui, kuris prisideda prie demokratijos stabilumo⁵¹. Tiesioginis švietimo poveikis leidžia išryškėti sąveikai tarp išsilavinimo ir tolerancijos. Manoma, kad labiau išsilavinę žmonės tampa tolerantiškesni opozicijai bei mažumoms, o tai sukuria didesnę politinį stabilumą⁵².

Visuomenės išsilavinimo lygis yra operacionalizuojamas į suaugusio asmens metų, praleistų švietimo sistemoje, vidurkį ir tikėtiną metų, kuriuos vaikas praleis švietimo sistemoje, vidurkį. Šiuos rodiklius pateikia Jungtinių Tautų organizacijos sudarytas išsilavinimo indeksas⁵³ (angl. *education index*)⁵⁴.

Partinės sistemos institucionalizacija lemia sėkmingą demokratijos įsitvirtinimą⁵⁵. S. Mainwaringas ir T. Scully partinės sistemos institucionalizaciją apibūdino kaip procesą, kurio metu įsitvirtina ir tampa plačiai priimtos politinio žaidimo praktikos, formuojančios veikėjų lūkesčius ir elgesį kitų veikėjų atžvilgiu⁵⁶. S. Mainwaringas nurodo, kad institucionalizuota partinė sistema pasižymi stabilia: 1) partine naryste; 2) konkurencija tarp partijų; 3) jungtimi tarp partijos ir visuomenės; 4) partijų organizacine struktūra⁵⁷. Taigi institucionalizuotoje partinėje sistemoje partijų tarpusavio sąveika yra nuspėjama ir reguliari.

Analizuojant demokratijos kokybę Lotynų Amerikoje svarbu atkreipti dėmesį ir į valstybės valdymo formą. Kaip pažymėjo S. Linzas

⁵¹ Schneider, 2008, p. 48.

⁵² Alemán E., Kim Y., „The democratizing Effect of Education“, *Research & Politics* 2 (4), 2015, p. 189.

⁵³ Toks pasirinkimas yra grindžiamas tuo, kad, siekiant užtikrinti demokratijos kokybę, reikalingi kognityviniai įgūdžiai, o vien tik pradinių įgūdžių (skaitymas, rašymas) neužtenka. Priešingai – toleranciją, politinį bei pilietinį aktyvumą didina didesnis metų, praleistų švietimo sistemoje, skaičius.

⁵⁴ UNDP HDR duomenų bazė. Interneto prieiga: <<http://hdr.undp.org/en/content/education-index>>, 2019-04-21.

⁵⁵ Dix R., „Democratization and the Institutionalization of Latin American Political Parties“, *Comparative Political Studies* 24, 1992, p. 509.

⁵⁶ Mainwaring S., Scully T., sud., *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*, Stanford: Stanford University Press, 1995, p. 4.

⁵⁷ Mainwaring, Scully, 1995, p. 34.

ir A. Valenzuela, prezidentinių valstybių, kurių partinė sistema nėra visiškai susiformavusi ir stabili, demokratija susiduria su iššūkiais⁵⁸. S. Mainwaringas papildoma S. Linzo ir A. Valenzuelos išvada ir nurodo, kad neinstitucionalizuota partinė sistema ir prezidentinė valdymo forma (pastarąją pasižymi visos Lotynų Amerikos valstybės) neigiamai veikia demokratijos kokybę (daugiausia dėl prezidento konflikto su įstatymų leidžiamąja valdžia)⁵⁹.

Institucionalizuotos partinės sistemos sąlyga yra operacionalizuojama į partinės sistemos institucionalizacijos indeksą (PSI), kurį sudarė S. Mainwaringas. PSI indekso reikšmės – tai stabilios partinės narystės, reguliarios tarppartinės konkurencijos ir stabilios partinės ideologijos reikšmių Z įvertis⁶⁰.

Visuomenės homogeniškumas yra apibrėžiamas kaip etninės, lingvistinės, religinės bei rasinės frakcionalizacijos nebuvimas. Didėjant visuomenės fragmentiškumui etniniu, rasiniu bei lingvistiniu pagrindu, demokratijos kokybė prastėja⁶¹.

Visuomenės homogeniškumo sąlyga yra operacionalizuojama į A. Alesino ir jo kolegų sudarytą etninės fragmentacijos indeksą, kuris didesnę svorį suteikia rasinei bei etninei įvairovei valstybėje⁶². Indekso reikšmės svyruoja nuo 0 – visiškai homogeniškumas, iki 1 – visiškai heterogeniškumas. Indeksas nurodo, kokia yra tikimybė, kad atsitiktinai atrinkti du valstybės gyventojai priklausys skirtingoms etninėms grupėms.

Demokratijos kokybė. Demokratija (minimalia prasme) yra suprantama kaip politinis režimas, pasižymintis stabilia institucine

⁵⁸ Linz J. J., Valenzuela A., sud., *The Failure of Presidential Democracy*, JHU Press, 1994, p. 112.

⁵⁹ Mainwaring S., sud., *Party Systems in Latin America: Institutionalization, Decay, and Collapse*, Cambridge University Press, p. 75.

⁶⁰ Mainwaring, 2018, p. 58.

⁶¹ Merkel W., Weiffen B., „Does Heterogeneity hinder Democracy?“, *Comparative Sociology* 11 (3), 2012, p. 391.

⁶² Alesina A. et al., „Fractionalization“, *Journal of Economic Growth* 8 (2), 2003, p. 155–194.

struktūra, kuri sukuria prielaidas piliečių laisvei ir lygybei realizuoti per legitimias ir funkcionuojančias institucijas⁶³. Platesnį nei minimalios arba procedūrinės demokratijos apibrėžimą pateikia Leonardo Morlino. Jam rinkiminė, arba minimali, demokratija yra būtina, tačiau nepakankama kokybiškos demokratijos sąlyga⁶⁴. Demokratijos kokybė priklauso nuo politinio režimo atitikties procedūrų (ar ir kiek gerai galioja įstatymo viršenybės principas), turinio (ar piliečiams yra užtikrinamos esminės laisvės ir teisės) bei rezultatų (piliečių pasitenkinimo režimu lygis) kriterijams⁶⁵. Šie trys kokybės kriterijai yra tarpusavyje susiję, o jų tenkinimas apibrėžia demokratijos kokybę. Autorius pabrėžia, kad esminis kokybiškos demokratijos kriterijus yra veiksmingos institucijos ir funkcionuojantys atstovavimo mechanizmai⁶⁶. O sėkmingą politinio režimo funkcionavimą užtikrina efektyvi horizontali atskaitomybė.

Demokratijos kokybė yra operacionalizuojama į „Demokratijų įvairovės“ (*Varieties of Democracy* (toliau V-dem)) išskirtą liberalios demokratijos indeksą⁶⁷. Liberaliosios demokratijos kriterijai apima įstatymų viršenybės bei horizontalios atskaitomybės (procedūrų kri-

⁶³ Morlino L., „Good and Bad Democracies: How to conduct Research into the Quality of Democracy“, *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 20.1, 2004, p. 7.

⁶⁴ Morlino L. et al., *The Quality of Democracies in Latin America*, IDEA, 2016, p. 31.

⁶⁵ Morlino L. et al., 2016, *The Quality of Democracies in Latin America*, p. 31.

⁶⁶ Ten pat, p. 8.

⁶⁷ Tai sąlyginai nauja demokratijos konceptualizavimo ir matavimo iniciatyva, kuri vertina penkis demokratijų principus (rinkiminį arba poliarchinį, liberalųjį, dalyvaujimąjį, svarstomąjį bei egalitarinį). V-dem liberalios demokratijos indeksas matuoja, kiek konkreiti valstybė yra priartėjusi prie idealios liberalios demokratijos formos. Demokratijos idealumas arba demokratijos kokybė atliepia tai, kad šis procesas yra tęstinis ir neturi konkretaus pabaigos taško. V-Dem indeksas taip pat geriausiai atitinka tyrimo baigmės konceptualizavimą. Liberalios demokratijos indeksas yra skaičiuojamas laikant rinkiminės demokratijos indeksą kaip būtiną, bet nepakankamą sąlygą pasiekti idealią demokratijos formą. Atitinkamai liberaliosios demokratijos indeksas atliepia ir turinio (teisių bei laisvių) ir rezultatų (valdžios atliepumo) kriterijus. Operacionalizuoti tyrimo baigmę į liberaliosios demokratijos indeksą taip pat yra prasminga atsizvelgiant į Lotynų Amerikos istorinę praeitį – politiniai režimai nuo XIX a. pradėjo formuotis kaip liberalios, atstovaujamosios demokratijos.

terijus) dalis. Šios dalys yra kokybiškos demokratijos pagrindas, o jų įsivertinimas, be kita ko, užtikrina piliečių laisvių bei teisių apsaugą, galimybę dalyvauti politikoje bei valdžios atliepumą.

Analizei paruošti duomenys pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė. *Duomenų lentelė*

Šalis	K_K	PAJAM_LYG	ISSILAV	PSI	VISUOM_HOMG	DEM_KOK
Argentina	1	46,93	0,70	-0,81	0,29	0,63
Bolivija	1	46,94	0,61	-0,85	0,74	0,40
Brazilija	1	56,78	0,58	0,48	0,58	0,57
Čilė	0	49,95	0,68	0,90	0,51	0,79
Dominikos Respublika	1	45,68	0,54	0,72	0,48	0,25
Ekvadoras	1	46,86	0,57	-0,78	0,66	0,36
Salvadoras	0	49,24	0,48	0,42	0,16	0,46
Gvatemala	0	55,00	0,39	-1,20	0,76	0,51
Hondūras	0	54,83	0,44	0,55	0,12	0,27
Kolumbija	1	54,42	0,54	-0,69	0,60	0,49
Kosta Rika	0	47,49	0,59	0,09	0,45	0,83
Meksika	0	47,61	0,57	1,09	0,22	0,47
Nikaragva	0	50,60	0,43	0,08	0,39	0,12
Panama	0	54,25	0,62	-0,13	0,48	0,61
Paragvajus	1	52,05	0,53	-0,19	0,18	0,47
Peru	1	49,08	0,61	-1,16	0,51	0,60
Urugvajus	0	42,70	0,66	1,16	0,38	0,77
Venesuela	1	49,51	0,59	-1,15	0,52	0,12

Šaltinis: sudaryta autoriaus. Konstitucijų keitimo sąlyga žymima „K_K“, pajamų lygybės sąlyga – „PAJAM_LYG“, išsilavinimo sąlyga – „ISSILAV“, partinės sistemos institucionalizacijos kintamasis žymimas „PSI“, visuomenės homogeniškumo sąlyga žymima „VISUOM_HOMG“, o demokratijos kokybės sąlyga – „DEM_KOK“. Duomenys apie devynias valstybes, kurios pakeitė savo konstituciją, yra pateikiami suskaičiuojant sąlygų ir baigmės reikšmių vidurkius nuo tų metų, kai buvo priimta konstitucija, iki 2018 m. O kontrolinių atvejų sąlygų ir baigmės reikšmės yra pateikiamos nuo konkrečių metų, kai valstybė tapo demokratija (įvyko pirmi laisvi ir konkurencingi rinkimai). Atsižvelgiant į tai, kad demokratijos kokybė yra tęstinis procesas, skaičiuojami kasmetiniai demokratijos kokybės rodiklio reikšmių vidurkiai. Demokratijos kokybės sąlygų reikšmės yra skaičiuojamos tokiu pačiu būdu.

Kokybiškos demokratijos teorinis priešasčių mechanizmas susideda iš konstitucijų keitimo, pajamų lygybės, visuomenės išsilavinimo lygio, partinės sistemos institucionalizacijos laipsnio bei visuomenės homogeniškumo lygio sąlygų. Remiantis nustatytu teoriniu kokybiškos demokratijos priešasčių mechanizmu ir atsižvelgiant į tyrime taikomą metodologinę prieigą, bus tikrinamos aštuonios hipotezės. Keturios iš jų yra skirtos ištirti, ar pavienė konstitucijos keitimo arba nekeitimo sąlyga yra būtina ir (arba) pakankama kokybiškos ar nekokybiškos demokratijos sąlyga. Kitos keturios hipotezės yra skirtos nustatyti, ar konstitucijų keitimas arba nekeitimas yra pakankamos kokybiškos arba nekokybiškos demokratijos sąlygų konfigūracijos dalis. Hipotezių apibendrinimas pateikiamas 2 lentelėje.

2 lentelė. *Hipotezių lentelė*

Pavienė konstitucijos keitimo sąlyga	Konstitucijos keitimas	Konstitucijos nekeitimas
Kokybiška demokratija	H1a: būtina ir (arba) pakankama sąlyga	H1b: būtina ir (arba) pakankama sąlyga
Nekokybiška demokratija	H2a: būtina ir (arba) pakankama sąlyga	H2b: būtina ir (arba) pakankama sąlyga
Sąlygų konfigūracija	Konstitucijos keitimas	Konstitucijos nekeitimas
Kokybiška demokratija	H3a: pakankama sąlygų konfigūracija	H3b: pakankama sąlygų konfigūracija
Nekokybiška demokratija	H4a: pakankama sąlygų konfigūracija	H4b: pakankama sąlygų konfigūracija

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

2. *Analizės metodas*

Siekiant patikrinti hipotezes, šiame tyrime yra taikoma kokybinė lyginamoji neraiškių aišių analizė⁶⁸ (trumpinys – naKLA). NaKLA pasi-

⁶⁸ Neraiškių aišių KLA remiasi daugiareikšme logika ir nurodo teiginių tiesos laipsnius. Daugiareikšmė naKLA logika sudaro šio metodo filosofinę esmę ir drauge nurodo neraiškių aišių KLA pranašumą prieš raiškių aišių KLA. Išreiškus teiginio tiesos sąvoką per priklausomybės neraiškiai aibei reikšmes, yra išsaugoma dalis informacijos, kuri, atliekant raiškių aišių KLA, yra prarandama sudvireikšminant sąlygas. Todėl naKLA leidžia panaudoti tvarkos arba intervalų skalę pateiktą informaciją.

rinkta taikyti, nes: 1) metodas atveria galimybę apibendrinti kokybinę informaciją apie 18 atvejų; 2) leidžia patikrinti priežastinius ryšius, turint vidutinę (8–20) analizuojamų atvejų imtį⁶⁹. Tad naKLA leidžia ištirti, ar konstitucijos keitimo sąlyga yra konjunktūrinio demokratijos kokybės priežastinio mechanizmo sudedamoji dalis. Taikant naKLA taip pat galima nustatyti, ar konstitucijų keitimo pavienė sąlyga yra būtina ir (arba) pakankama kokybiškos demokratijos sąlyga. Pagaliau, atsižvelgiant į tai, kad su naKLA galima atlikti ne tik baigmės (kokybiškos demokratijos) priežasčių analizę, bet ir baigmės inversijos (nekokybiškos demokratijos) analizę, yra tikrinama, ar konstitucijų keitimo sąlyga arba sąlygų konfigūracija, kurios dalis yra konstitucijos keitimo sąlyga, yra pakankamai nuosekli, kad paaiškintų nekokybišką demokratiją.

3 lentelėje yra apibendrinamos visoms sąlygoms taikytos kokybinės slenksinės reikšmės. Šių reikšmių pasirinkimo pagrindimas yra pateiktas 1 priede. O 4 lentelėje pateikiami į priklausomybės neraiškumams aibėms reikšmes transformuoti kiekybiniai duomenys.

3 lentelė. Kokybiniai duomenų „slenksčiai“ atliekant duomenų kalibravimą

Sąlyga	fs > 0,95	fs = 0,5	fs < 0,05
Pajamų lygybė	Gini < 35	Gini = 45	Gini < 50
Išsilavinimas	Išsilavinimo indeksas > 0,8	Išsilavinimo indeksas = 0,6	Išsilavinimo indeksas < 0,4
Partinės sistemos institucionalizacija	PSI > 1	PSI = 0,5	PSI < 0
Visuomenės homogeniškumas	ELF < 0,19	ELF = 0,27	ELF > 0,47
Kokybiška liberali demokratija	LD > 0,8	LD = 0,6	LD < 0,4

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

⁶⁹ Rihoux B., Ragin C. C., *Configurational Comparative Methods: Qualitative Comparative Analysis (QCA) and Related Techniques*, Sage Publications, 2008, p. 87–90 bei Norkus Zenonas, Morkevičius Vaidas, *Kokybinė lyginamoji analizė. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams [Qualitative Comparative Analysis. A Textbook for Higher School Students]*, Lietuvos HSM duomenų archyvas (LiDA), Kaunas, 2011, p. 141–198.

4 lentelė. Duomenų lentelė atlikus kiekybinių duomenų transformavimą į priklausymo neraiškioms aibėms reikšmes

Šalis	f_KK	f_PAJAM_LYG	f_ISSILAV	f_PSI	f_VISUOM_HOMOG	f_DEM_KOK
Argentina	1	0,24	0,8	0	0,39	0,59
Bolivija	1	0,24	0,45	0	0	0,05
Brazilija	1	0	0,36	0,47	0	0,45
Čilė	0	0,05	0,72	0,92	0,4	0,91
Dominikos Respublika	1	0,4	0,25	0,79	0,3	0,01
Ekvadoras	1	0,25	0,32	0	0	0,03
Salvadoras	0	0,07	0,13	0,38	0,87	0,18
Gvatemala	0	0	0,04	0	0	0,15
Hondūras	0	0	0,08	0,57	0,93	0,08
Kolumbija	1	0	0,25	0	0	0,16
Kosta Rika	0	0,18	0,36	0,08	0,5	0,94
Meksika	0	0,17	0,32	0,97	0,71	0,14
Nikaragva	0	0,03	0,07	0,07	0,2	0
Panama	0	0	0,47	0,02	0,3	0,53
Paragvajus	1	0,01	0,22	0,02	0,83	0,09
Peru	1	0,08	0,45	0,4	0	0,57
Urugvajus	0	0,6	0,65	0,98	0,46	0,88
Venesuela	1	0,06	0,38	0	0	0

Šaltinis: sudaryta autoriaus. Duomenų kalibravimas atliktas naudojant fsQCA 3.0 programą.

Kokybiškos ir nekokybiškos demokratijos priežasčių analizė atlikta naudojant fsQCA 3.0 programą ir: 1) sudarius neraiškių aibių mažai prieštaringą tiesos lentelę. Nustačius griežtesnius nuoseklumo slenksčius buvo įvertintas sprendinių validumas; 2) analizuojant būtinias baigmės sąlygas; 3) minimizuojant priežastinių sąlygų konfigūracijas; 4) aptariant gautus sprendinius susiejus su teorinėmis žiniomis bei turima informacija apie atvejus.

3. Rezultatų analizė

Šioje tyrimo dalyje yra tikrinamos hipotezės apie pavienės konstitucijų keitimo sąlygos arba konstitucijos keitimo kartu su kitomis sąlygomis poveikį demokratijos kokybei Lotynų Amerikoje. Pirmiausia pateikiama kokybiškos demokratijos sąlygų analizė.

3.1. Kokybiškos demokratijos analizė

Būtinų sąlygų ir jų inversijų analizė atskleidė, kad nė viena sąlyga nesiekia 0,9 nuoseklumo ribos ir nėra būtina kokybiškos demokratijos sąlyga (žr. 2 priedą, 1 lentelę). Toliau ieškant, ar tam tikrų sąlygų ir jų inversijų konfigūracija yra pakankama baigmei paaiškinti, yra sudaroma tiesos lentelė. Remiantis nuoseklumo reikšmių „properšomis“ yra nustatomas nuoseklumo slenkstis 0,88. Tiesos ir analizei paruošta tiesos lentelės yra pateikiamos 1 priede (atitinkamai 2 ir 3 lentelės).

Kompleksinis sprendinys			
Sąlygos konfigūracija	Bendroji danga	Unikali danga	Nuoseklumas
~f_KK*f_ISSILAV*f_PSI*~f_VISUOM_HOMOG	0,312	0,312	0,891

Gautas kompleksinis sprendinys susideda iš vienos sąlygų konfigūracijos. Sprendinys nurodo, kad konstitucijos nekeitimas, didelis visuomenės išsilavinimo laipsnis, institucionalizuota partinė sistema ir homogeniškos visuomenės sąlygos inversija paaiškina kokybišką demokratiją. Šios kintamųjų konfigūracijos nuoseklumas yra didesnis nei nustatytas minimalus nuoseklumo reikalavimas (0,88). Tad kompleksinis sprendinys yra pakankama kokybiškos demokratijos sąlyga. Visgi šio sprendinio unikali ir bendroji danga yra maža. Todėl šis sprendinys tik ribotai gali paaiškinti demokratijos kokybę Lotynų Amerikoje. Jį reprezentuoja Čilės ir Urugvajaus atvejai.

Glaustasis sprendinys			
Sąlygos konfigūracija	Bendroji danga	Unikali danga	Nuoseklumas
~f_KK*f_ISSILAV	0,543	0,189	0,891
f_ISSILAV*f_PSI	0,418	0,064	0,831
~f_KK*f_PSI*~f_VISUOM_HOMOG	0,312	0	0,891

Glaustasis sprendinys atskleidžia, kad pakankama kokybiškos demokratijos sąlyga galima laikyti du junginius, susidedančius iš: 1) konstitucijos keitimo sąlygos inversijos (~f_KK) ir aukšto išsilavinimo lygio sąlygos (f_ISSILAV); 2) konstitucijos keitimo sąlygos inversijos (~f_KK), partinės sistemos institucionalizacijos (f_PSI) ir visuomenės homogeniškumo sąlygos inversijos. Šių sąlygų konjunkcijų nuoseklumas yra didesnis nei nustatyta slenkstinė reikšmė. Kitaip tariant, valstybėse, kuriose nebuvo keista konstitucija ir kurios yra priskiriamos prie šalių, kurių visuomenė pasižymi aukštu išsilavinimo lygiu, arba šalių, kuriose nebuvo keista konstitucija, partinė sistema yra institucionalizuota ir visuomenė pasižymi etnine, rasine bei lingvistine įvairove, demokratija yra kokybiška.

Visgi gautas kompleksinis sprendinys nurodo paprasčiausią logiškai galimą, bet empiriškai neaptinkamą sąlygų kombinaciją. Tad glaustąjį sprendinį reikėtų interpretuoti teoriniu lygmeniu. Kitaip tariant, sprendinys galėtų būti priimamas laikantis prielaidos, kad jeigu būtų valstybė, kuri nekeitė savo konstitucijos ir jos visuomenės išsilavinimo lygis yra aukštas, arba šalis, kuri nekeitė savo konstitucijos, o jos partinė sistema yra institucionalizuota ir visuomenė nehomogeniška, demokratija galėtų būti kokybiška.

Remiantis atlikta kokybiškos demokratijos analize, gaunama išvada, jog konstitucijos keitimo sąlygos inversija yra viena iš kokybiškos demokratijos sudedamųjų dalių. Kitaip tariant, Lotynų Amerikoje konstitucijos nekeitimas kartu su kitomis sąlygomis paaiškina demokratijos kokybę.

3.2. Kokybiškos demokratijos inversijos analizė

Toliau atliekama baigmės inversijos arba nekokybiškos demokratijos analizė. Rezultatai atskleidžia, kad pajamų lygybės inversija yra būtina kokybiškos demokratijos inversijos sąlyga (žr. 2 priedą, 4 lentelę). Tiesos lentelė ir suredaguota tiesos lentelė yra pateikiamos 2 priede (5 ir 6 lentelės).

Kompleksinis sprendinys			
Sąlygų konfigūracijos	Bendroji danga	Unikali danga	Nuoseklumas
f_KK*~f_PAJAM_LYG*~f_PSI*~f_VISUOM_HOMOG	0,376	0,073	0,925
f_KK*~f_PAJAM_LYG*~f_ISSILAV*~f_VISUOM_HOMOG	0,336	0,033	0,977
f_KK*~f_PAJAM_LYG*~f_ISSILAV*~f_PSI	0,352	0,049	1

Nustačius nuoseklumo slenkstinę reikšmę 0,88, programa pateikia, kad yra trys nuoseklios kompleksinės sąlygų konfigūracijos, kurias galima laikyti pakankamais baigmės inversijos kompleksiniais sprendiniais. Glaustasis sprendinys nesiekia nuoseklumo ribos 0,88, todėl jo negalima laikyti pakankama kokybiškos demokratijos inversijos sąlyga.

Glaustasis sprendinys			
Sąlygos	Bendroji danga	Unikali danga	Nuoseklumas
f_KK	0,540	0,540	0,827

Kompleksinius sprendinius galima užrašyti disjunkcijos formule:

$$f_KK*~f_PAJAM_LYG*~f_PSI*~f_VISUOM_HOMOG + f_KK*~f_PAJAM_LYG*~f_ISSILAV*~f_VISUOM_HOMOG + f_KK*~f_PAJAM_LYG*~f_ISSILAV*~f_PSI \rightarrow ~f_DEM_KOK$$

Norint patikrinti gautų rezultatų validumą, analizė atlikta nu-
stačius aukštesnį nuoseklumo slenkstį (0,92). Į naują kompleksinį
sprendinį sprendinys $f_KK*~f_PAJAM_LYG*~f_ISSILAV*~f_PSI$
nebepatenka, o kiti du sprendiniai išlieka nuoseklūs ir yra pakanka-
mos baigmės inversijos sąlygų konfigūracijos. Toliau pateikiamoje
lentelėje nurodyti sprendinių nuoseklumo bei dangos rodikliai, nu-
stačius aukštesnį nuoseklumo slenkstį.

Kompleksinis sprendinys			
Sąlygų konfigūracijos	Bendro- ji danga	Unikali danga	Nuose- klumas
$f_KK*~f_PAJAM_LYG*~f_PSI*~f_VISUOM_HOMOG$	0,376	0,073	0,927
$f_KK*~f_PAJAM_LYG*~f_ISSILAV*~f_VISUOM_HOMOG$	0,336	0,033	0,978

Programa pateikia, kad egzistuoja dvi kompleksinių sąlygų konfi-
gūracijos, kurios paaiškina nekokybišką demokratiją. Šių konfigūra-
cijų disjunkcijos formulė:

$$f_KK*~f_PAJAM_LYG*~f_PSI*~f_VISUOM_HOMOG + f_KK*~f_PAJAM_LYG*~f_ISSILAV*~f_VISUOM_HOMOG \rightarrow ~f_DEM_KOK$$

Pirmajam sprendiniui ($f_KK*~f_PAJAM_LYG*~f_PSI*~f_VI-
SUOM_HOMOG$) priklausantys atvejai, kurių narystės laipsnis
yra didesnis nei 0,5, yra Kolumbija, Venesuela, Bolivija, Argentina,
Brazilija ir Ekvadoras. O antrajam sprendiniui ($KK*~f_PAJAM_
LYG*~f_ISSILAV*~f_VISUOM_HOMOG$) priklausantys atvejai,
kurių narystės laipsnis yra didesnis nei 0,5, apima Kolumbija, Vene-
suelą, Ekvadorą, Braziliją, Dominikos Respubliką ir Boliviją.

Kompleksinio sprendinio formulės atskleidžia, kad yra du Lotynų
Amerikos valstybių, kurių demokratijos yra nekokybiškos, tipai. Pir-
masis tipas nurodo, kad konstitucijos keitimo sąlyga ir pajamų lygy-

bės, partinės sistemos institucionalizacijos bei visuomenės homogeniškumo sąlygų inversijos yra nekokybiškos demokratijos priežastys. Šiam sprendiniui išskirtinai priklauso Argentina. O antrajam sprendiniui (demokratija yra nekokybiška, nes buvo keista konstitucija ir šalis pasižymi pajamų lygybės, išsilavinimo bei visuomenės homogeniškumo sąlygų inversijomis) priklauso Dominikos Respublika. Kolumbija, Venesuela, Ekvadoras, Brazilija ir Bolivija priklauso abiem šalių tipams (pirmajam priklauso, nes šalių partinės sistemos nėra pakankamai institucionalizuotos, o antrajam, nes jų visuomenės išsilavinimo lygis nėra aukštas).

Gauti rezultatai leidžia patvirtinti ir atmesti šias hipotezes:

- a) *H1a*: hipotezė atmesta.
- b) *H1b*: hipotezė atmesta.
- c) *H2a*: hipotezė atmesta.
- d) *H2b*: hipotezė atmesta. Būtinų ir pakankamų sąlygų analizė atskleidė, kad pavienė konstitucijos nekeitimo sąlyga nėra nei būtina, nei pakankama kokybiškos demokratijos inversijos sąlyga.
- e) *H3a*: hipotezė atmesta. Konstitucijos keitimo sąlyga nėra pakankamo demokratijos kokybės sprendinio dalis.
- f) *H3b*: hipotezė patvirtinta. Gautas kompleksinis sprendinys atskleidžia, kad konstitucijos nekeitimas kartu su išsilavinimo, partinės sistemos institucionalizacijos sąlygomis ir visuomenės homogeniškumo sąlygos inversija sudaro pakankamą kokybiškos demokratijos sąlygų konfigūraciją.
- g) *H4a*: hipotezė patvirtinta. Gautas kokybiškos demokratijos inversijos kompleksinis sprendinys atskleidžia, kad konstitucijos keitimas kartu su kitomis sąlygomis paaiškina baigmės inversiją. Šie rezultatai buvo patikrinti atliekant naKLA nustatčius aukštesnius nuoseklumo slenksčius.
- h) *H4b*: hipotezė atmesta.

3.3. Ekvadoro atvejo studijos analizė

Remiantis gera kokybinės lyginamosios analizės atlikimo patirtimi, gauti rezultatai yra papildomi atvejo studijomis⁷⁰. Šitaip patikrinama gautų sprendinių atitiktis realybei. Nors 18 atvejų studijos pareikalauja platesnės apimties, siekiant įvertinti gautų sprendinių atitiktį empirinei tikrovei, trumpai pristatoma Ekvadoro 2008 m. Konstitucijos keitimo poveikio demokratijos kokybei apžvalga. Šioje valstybėje bus analizuojamas f_KK*~f_PAJAM_LYG*~f_PSI*~f_VI-SUOM_HOMOG ~f_DEM_KOK sprendinys.

Ši sąlygų konfigūracija yra pasirenkama, nes apima tiek struktūrinius (pajamų lygybės bei visuomenės homogeniškumo sąlygų inversijas), tiek institucinius veiksnus (konstitucijos keitimas bei partinės sistemos institucionalizacijos inversija). O atsižvelgiant į demokratizacijos tyrimus, laikomasi prielaidos, kad teoriškai tikslesnė demokratijos kokybės analizė turėtų įtraukti tiek institucinius, tiek struktūrinius veiksnus. Toks pasirinkimas yra grindžiamas ir tuo, kad jau buvo bandymų sujungti šias prieigas ir paaiškinti demokratijos konsolidacijos priežastis⁷¹. Pav. yra pateikiamas sąlygos konfigūracijai priskiriamų atvejų grafikas.

Grafike taškai atspindi atvejus, o jų susitelkimas viršutinėje grafiko dalyje atskleidžia, kad sąlygų konfigūracija yra pakankama baigmės sąlyga. Grafikas taip pat atskleidžia, kad Ekvadoras pasižymi dideliu priklausymu priežastinių sąlygų (0,84) ir baigmės (0,97) aiškumams. Taip pat Ekvadoro Konstitucija yra laikoma pavyzdiniu, naujojo konstitucionalizmo bruožus atitinkančiu dokumentu.

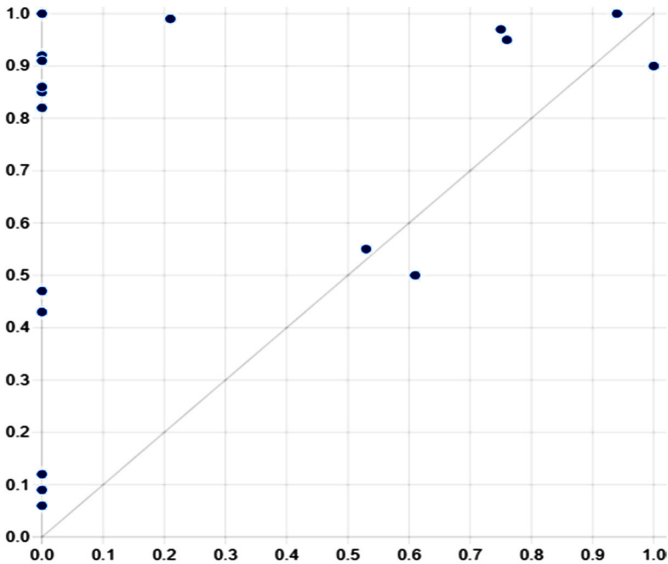
Ekvadoro visuomenė pasižymi didele pajamų nelygybe bei aukštu etninės ir rasinės fragmentacijos lygiu (30–40 proc. Ekvadoro populiacijos susideda iš čiabuvių)⁷². Taip pat Ekvadoro partinė sistema nuo

⁷⁰ Schneider Q., Wagemann C., „Standards of Good Practice in Qualitative Comparative Analysis (QCA) and Fuzzy-sets“, *Comparative Sociology* 9.3, 2010, p. 397–418.

⁷¹ Schneider, 2008, p. 42–46.

⁷² Gigler B., *Poverty, Inequality and Human Development of Indigenous Peoples in Bolivia*, Georgetown University, Centre for Latin American Studies, 2009, p. 1.

2000 m. susiduria su deinstitucionalizacijos procesu. Rinkiminis lankymas šalyje yra didelis, o tradicinių partijų vaidmuo silpnėja⁷³. Šiame kontekste 2008 m. buvo patvirtinta nauja Konstitucija, kurios tikslas buvo atliepti vykstančią demokratijos eroziją ir įveikti vyraujančią socialinę bei ekonominę nelygybę⁷⁴. Pastarasis aspektas yra ypač svarbus, nes vienas iš pagrindinių naujojo dokumento autoriaus R. Correa'os politinės darbotvarkės uždavinių, kuris, be kita ko, užtikrino buvusiam Ekvadoro prezidentui platų visuomenės palaikymą, buvo griežta perkirstymo politika ir didesnis valstybės vaidmuo reguliuojant ekonomiką. Šie politiko tikslai buvo įtvirtinti Ekvadoro Konstitucijoje.

Pav. Sąlygų konfigūracijos grafikas

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis fsQCA 3.0 programos pateiktais rezultatais.

⁷³ Sanchez-Sibony O., „Classifying Ecuador’s Regime under Correa: A Procedural Approach“, *Journal of Politics in Latin America* 9 (3), p. 121–140.

⁷⁴ Nolte, Schilling-Vacaflor, 2012, p. 19.

2008 m. pagrindinis šalies įstatymas ne tik užtikrino anksčiau galiojusią politinių bei pilietinių teisių apsaugą, bet ir suteikė piliečiams naujas socialines bei kultūrinės teises. Pavyzdžiui, teisę į švarų geriamąjį vandenį, nemokamą mokslą bei autonomiją čiabuviams spręsti vietos savivaldos klausimus⁷⁵. Nauja Konstitucija taip pat buvo sustiprinta horizontalioji bei vertikalioji atskaitomybė. Pirmoji buvo patobulinta suteikiant platesnes kompetencijas įstatymo leidžiamajai bei teisminei valdžiai prižiūrėti vykdomąją valdžią⁷⁶. Tai teoriškai turėjo prisidėti prie efektyvesnės stabdžių ir atsvarų sistemos sukūrimo. O vertikali atskaitomybė Ekvadore buvo stiprinama diegiant dalyvavimą politikoje skatinančius mechanizmus (pavyzdžiui, sukurtas dalyvaujamas biudžetas Cotocachi ir Otavalo regionuose) ir sukuriant institucijas, kurios įgalina piliečius tiesiogiai atlikti vykdomosios valdžios priežiūrą (pavyzdžiui, Dalyvavimo bei socialinės kontrolės tarybos)⁷⁷. Taigi teoriniu lygmeniu naujas pagrindinis šalies įstatymas turėjo pastūmėti šalį kokybiškesnės, įtraukios bei skaidresnės demokratijos link.

Visgi potencialiai demokratijos kokybę stiprinančios inovacijos buvo kooptuotos vykdomosios valdžios⁷⁸. O čiabuvių autonomija apribota – politinės organizacijos nebuvo pripažintos legitimomis, jų laisvė dalyvauti priimant sprendimus – suvaržyta⁷⁹. Viso to priežastis – išplėstos prezidento galios ir horizontalios atskaitomybės trūkumas. Pastarasis reiškiny, greta vyraujančios pajamų nelygybės bei visuomenės etninės fragmentacijos, išryškėjo dėl neinstitucionalizuotos Ekvadoro partinės sistemos.

Pirmiausia politinės sistemos nestabilumas Ekvadore vyrauja jau nuo XX a. pabaigos. Pavyzdžiui, 1997–2005 m. laikotarpiu trys Ekvadoro prezidentai buvo pašalinti iš valdžios perversmo arba ap-

⁷⁵ Ten pat, p. 20.

⁷⁶ De la Torre C., Lemos A. O., „Populist Polarization and the Slow Death of Democracy in Ecuador“, *Democratization* 23 (2), 2016, p. 226.

⁷⁷ Nolte, Schilling-Vacaflor, 2012, p. 179.

⁷⁸ Ten pat, p. 194.

⁷⁹ Uprimny, p. 1607.

kaltos būdu⁸⁰. Taip pat R. Correa pirmuosius savo prezidento rinkimus laimėjo kaip politinis autsaideris – jis nepriklausė nei vienai iš tradicinių partijų. Pirmosios ir antrosios prezidento kadencijos metu Ekvadoro partinė sistema nesugebėjo institucionalizuotis, o tai lėmė, kad įstatymų leidžiamoji valdžia nepajėgė kontroliuoti prezidento institucijos⁸¹. R. Correa'ą kompetencijų ribas peržengti taip pat paskatino didelis visuomenės palaikymas. Dėl vyraujančios pajamų nelygybės ir etninės įvairovės šalyje R. Correa'os pajamų perskirstymo politika ir siekis suteikti platesnes teises čiabuviams užtikrino didelį prezidento populiarumą⁸².

Pagaliau, prieš priimant dokumentą, R. Correa perstruktūravo Ekvadoro Aukščiausiąjį Teismą ir kitas prezidento priežiūrą atliekančias institucijas – pakeitė aukšto rango pareigūnus sau lojaliais asmenimis. Pavyzdžiui, generaliniu prokuroru buvo paskirtas G. Chiriboga, artimas R. Correa'os draugas, o teisminės valdžios tarybos vadovu – G. Jalkahas, kuris anksčiau buvo atsakingas už R. Correa'os saugumą⁸³. Taigi horizontalios atskaitomybės trūkumas, daugiausia susidaręs dėl Ekvadoro partinės sistemos erozijos bei didelės pajamų nelygybės ir etniniu pagrindu susiskaldžiusios visuomenės, nulėmė, kad 2008 m. Konstitucijoje siekis užtikrinti kokybiškesnę demokratiją liko neįgyvendintas. Priešingai – procesai, kurie vyko 2008 m. priėmus Konstituciją, paskatino Ekvadoro demokratijos eroziją.

Išvados

Šiuo tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, ar konstitucijų keitimas sąlygoja demokratijos kokybę ir ar naujo pagrindinio įstatymo priėmimas, kartu su kitomis sąlygomis, yra pakankama kintamųjų konfigūracija,

⁸⁰ Pérez-Liñán A., *Presidential Impeachment and the New Political Instability in Latin America*, Cambridge University Press, 2007, p. 11.

⁸¹ De la Torre, Lemos, 2016, p. 226.

⁸² Ten pat, p. 226.

⁸³ Ten pat, p. 227.

galinti paaiškinti kokybišką demokratiją. Gauti rezultatai atskleidė, kad pavienė konstitucijos keitimo sąlyga nėra nei pakankama, nei būtina kokybiškos demokratijos sąlyga. Priešingai – paaiškėjo, kad Lotynų Amerikoje kokybiškos demokratijos yra tos, kurios nekeitė savo konstitucijos, jų partinės sistemos yra institucionalizuotos, o visuomenė išsilavinusi ir pasižymi etnine, rasine bei lingvistine įvairove.

Demokratijos kokybės inversijos analizė parodė, kad konstitucijų keitimo sąlyga yra kokybiškos demokratijos inversiją paaiškinančių sprendinių dalis. Gauti du kompleksiniai neigiamos baigmės sprendiniai susideda iš: 1) konstitucijos keitimo sąlygos bei pajamų lygybės, partinės sistemos institucionalizacijos ir visuomenės homogeniškumo sąlygų inversijų; 2) konstitucijos keitimo sąlygos bei pajamų lygybės, visuomenės išsilavinimo ir visuomenės homogeniškumo sąlygų inversijų. Tai atskleidžia, kad naujų konstitucijų turinys yra prieštaringas, nors dokumente įtvirtintos nuostatos ir sudaro prielaidas tikėtis politinio režimo kokybės gerėjimo. Šių nuostatų sėkmingą įsitvirtinimą riboja šalies institucinė sąranga bei struktūrinės sąlygos. Tai iliustruoja Ekvadoro pavyzdys. Esant prezidentui palankiam struktūriniam bei instituciniam kontekstui, Konstitucijoje nurodytas siekis įdiegti kokybiškesnę demokratiją užtikrinančias nuostatas nebuvo įgyvendinamas.

Visgi, prieš priimant šias išvadas, svarbu atsižvelgti į kelis šių rezultatų ribotumus. Pirmiausia konstitucijų keitimas buvo apibrėžiamas kaip naujo dokumento sukūrimas. Tačiau konstitucijos Lotynų Amerikoje lygia greta su naujų priėmimu buvo ir keičiamos reguliariu būdu. Šis ribotumas nurodo galimybę tolesniuose tyrimuose į analizę įtraukti ir konstitucijų pataisas. Taip būtų galima palyginti skirtingo konstitucijos keitimo pobūdžio poveikį demokratijos kokybei. Antrasis rezultatų ribotumas yra susijęs su priklausomojo kintamojo konceptualizavimu bei operacionalizavimu. Kokybiška demokratija gali būti suprantama ir kaip kitokias dimensijas pabrėžianti demokratijos forma. Pavyzdžiui, galima svarstyti apie kokybišką dalyvaujamąją, svarstomąją bei egalitarinę demokratiją. Tad alterna-

tyvių kokybiškos demokratijos formų priežasčių analizė taip pat yra potenciali tolesnių tyrimų tema.

Nors tyrime ir buvo analizuota vidutinė atvejų imtis, o apibendrinimai gali būti taikomi tik labai panašioms šalims, rezultatai leidžia kritiškai įvertinti vykstančius valstybių institucinės sąrangos perkūrimo procesus. Lotynų Amerikos valstybių patirtis atskleidžia, kad siekis sukurti kokybiškesnę demokratiją ir progresyvus naujų konstitucijų turinys lemia priešingus rezultatus. Lotynų Amerikoje už geresnio režimo sukūrimo pažado slypi konstitucijos kūrėjų asmeniniai tikslai. O palankus institucinis bei struktūrinis kontekstas prisideda prie jų realizavimo. Visgi naujojo konstitucionalizmo laikotarpis Lotynų Amerikoje tęsiasi iki šiol. Skirtingose regiono valstybėse siekiama perkurti institucinę sąrangą ir atliepti demokratijos deficitą bei socioekonominės problemas. Pavyzdžiui, 2020 m. Čilėje planuojama įgyvendinti plebiscitą dėl naujos Konstitucijos priėmimo. Plebiscito šalininkai siekia, kad nauju dokumentu būtų išplėstos socialinės bei kultūrinės teisės, suteikta daugiau autonomijos mapučių bendruomenėi. Tiek Čilės piliečiai, tiek akademinė bendruomenė nesutaria dėl Čilės Konstitucijos keitimo poveikio šalies gerovei. Remiantis šio tyrimo rezultatais galima teigti, kad nauja Čilės Konstitucija neturėtų prisidėti prie kokybiškesnės demokratijos. Visgi šalis išsiskiria aukštu partinės sistemos institucionalizacijos bei visuomenės išsilavinimo lygiu ir yra viena iš aukščiausia demokratijos kokybe pasižyminčių šalių regione. Čilės atvejis yra puiki galimybė išplėsti konstitucijos keitimo poveikio demokratijos kokybei modelį įvertinant partinės sistemos institucionalizacijos ir demokratijos brandos poveikį įgyvendinant naujų konstitucijų tikslus. Tad šiuo metu į Lotynų Ameriką galima žvelgti kaip į konstitucinės inžinerijos laboratoriją.

Literatūra

- Acemoglu D. et al., „From Education to Democracy?“, *American Economic Review* 95 (2), 2005, p. 44–49.
- Acemoglu D., Robinson A. J., *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*, Cambridge University Press, 2005, <<https://doi.org/10.1017/CBO9780511510809>>.

- Akerlof A. G., „The Market for “lemons”: Quality Uncertainty and the Market Mechanism“, *Uncertainty in Economics*, Academic Press, 1978, p. 235–251, <<https://doi.org/10.2307/1879431>>.
- Alemán E., Kim Y., „The democratizing Effect of Education“, *Research & Politics* 2 (4), 2015, p. 1–7. <<https://doi.org/10.1177/2053168015613360>>.
- Alesina A. et al., „Fractionalization“, *Journal of Economic Growth* 8 (2), 2003, p. 155–194, <<https://doi.org/10.1023/A:1024471506938>>.
- Arrow Kenneth, *Social Choice and Individual Values*, New Haven: Yale University Press, 1963.
- Bretón V., Cortez D., „En busca del sumak kawsay. Presentación del Dossier“, *En Íconos. Revista de ciencias sociales* 48 (9), 2014, p. 9–24, <<https://doi.org/10.17141/iconos.48.2014.1206>>.
- Castelló-Climent A., „On the Distribution of Education and Democracy“, *Journal of Development Economics* 87 (2), 2008, p. 179–190 <<https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2007.10.006>>.
- Dahl A. R., *A Preface to Democratic Theory*, Chicago: University of Chicago Press, 1956, <<https://doi.org/10.1177/106591295701000328>>.
- Dahl A. R., *Dilemmas of Pluralist Democracy: Autonomy vs. Control*, Yale: Yale University Press, 1982, <<https://doi.org/10.2307/1957369>>.
- De la Torre C., Lemos A. O., „Populist Polarization and the Slow Death of Democracy in Ecuador“, *Democratization* 23 (2), 2016, p. 221–241.
- Diamond L., Morlino L., sud., *Assessing the Quality of Democracy*, Baltimore: Johns Hopkins University, 2005.
- Dix R., „Democratization and the Institutionalization of Latin American Political Parties“, *Comparative Political Studies* 24, 1992, p. 481–511, <<https://doi.org/10.1177/0010414092024004004>>.
- Gargarella R., *Latin American Constitutionalism, 1810–2010: The Engine Room of the Constitution*, Oxford University Press, 2013, <<https://doi.org/10.1093/icon/mou009>>.
- Gigler B., *Poverty, Inequality and Human Development of Indigenous Peoples in Bolivia*, Georgetown University, Centre for Latin American Studies, 2009.
- Glaeser E. L. et al., „Why does Democracy need Education?“, *Journal of Economic Growth* 12 (2), 2007, p. 77–99.
- Habermas J., *The Postnational Constellation: Political Essays*, Cambridge: Polity, 2001.
- Högström J., „Quality of Democracy: A Comparative Study“. Konferencijos pranešimas „The first IPSA – ECPR Joint Conference; Whatever Happened to North-South?“, Sao Paulo, 2011.
- Houle C., „Inequality and Democracy: Why Inequality Harms Consolidation but does not Affect Democratization“, *World Politics* 61 (4), 2009, p. 589–622, <<https://doi.org/10.1017/S0043887109990074>>.
- Jefferson T., „Letter to Samuel Kercheval, Monticello, July 12, 1816“, Jefferson Thomas, *On Democracy*, New York: New American Library, 1953.

- Lalander R., „Neo-Constitutionalism in Twenty-First Century Venezuela: Participatory Democracy, Deconcentrated Decentralization or Centralized Populism?“, Nolte Detlef, Schilling-Vacaflor A. (sud.), *New Constitutionalism in Latin America: Promises and Practices*, 2016.
- Lindberg I. S., „Ordinal Versions of V-Dem’s Indices: For Classification, Description, Sequencing Analysis and Other Purposes“, *V-Dem Working Paper* 20, 2015.
- Linz J. J., Valenzuela A., sud., *The Failure of Presidential Democracy*, JHU Press, 1994.
- Lutz S. D., „Toward a Theory of Constitutional Amendment“, Levinson S. (sud.), *Responding to Imperfection. The Theory and Practice of Constitutional Amendment*, New Jersey: Princeton University Press, 1995.
- Madison J., „Federalist No. 49“, Rossiter Clinton (sud.), *The Federalist Papers*, New York: New American Library, 1961.
- Mainwaring S., sud., *Party Systems in Latin America: Institutionalization, Decay, and Collapse*, Cambridge University Press, 2018, <<https://doi.org/10.1080/13523222018.1536123>>.
- Mainwaring S., Scully T., sud., *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*, Stanford: Stanford University Press, 1995.
- Merkel W., Weiffen B., „Does Heterogeneity hinder Democracy?“, *Comparative Sociology* 11 (3), 2012, p. 387–421, <<https://dx.doi.org/10.1163/156913312X638606>>.
- Mirow M., *Latin American Constitutions: The Constitution of Cádiz and its Legacy in Spanish America*, Cambridge University Press, 2015.
- Morlino L., „Good’ and ‘Bad’ Democracies: How to Conduct Research into the Quality of Democracy“, *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 20 (1), 2004, p. 5–27, <<https://dx.doi.org/10.1080/135232270410001687082>>.
- Negretto G., „Political Parties and Institutional Design: Explaining Constitutional Choice in Latin America“, *British Journal of Political Science* 39.1, 2009.
- Negretto L. G., „Replacing and Amending Constitutions: The Logic of Constitutional Change in Latin America“, *Law & Society Review* 46 (4), 2012, p. 749–779, <<https://doi.org/10.1111/j.1540-5893.2012.00516.x>>.
- Noguera F., „What do We mean when We talk about ‘Critical Constitutionalism’? Some Reflections on the New Latin American Constitutions“, Nolte Detlef, Schilling-Vacaflor Almut (sud.), *New Constitutionalism in Latin America: Promises and Practices*, 2016.
- Nolte D., „Constitutional Change in Latin America: Power Politics or Symbolic Politics?“, Pranešimas konferencijoje „ECPR Joint Sessions“, Rennes, 2008.
- Nolte D., Schilling-Vacaflor A., *New Constitutionalism in Latin America. Promises and Practices*, 2012, <<https://doi.org/10.1017/S1537592713001321>>.
- Norkus Z., *Kokia demokratija, koks kapitalizmas. Pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu*, Vilnius, 2008.
- Norkus Z., Morkevičius V., *Kokybinė lyginamoji analizė. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams [Qualitative Comparative Analysis. A Textbook for Higher School Students]*, Lietuvos HSM duomenų archyvas (LiDA), Kaunas, 2011.
- North C. D., „Institutions“, *Journal of Economic Perspectives* 5 (1), 1991, p. 97–112, <<https://doi.org/10.1257/jep.5.1.97>>.

- Offe C., „Political Institutions and Social Power: Some Conceptual Explorations“, Stykow Petra, Beyer J. (sud.), *Gesellschaft mit beschränkter Hoffnung*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2004.
- Pérez-Liñán A., *Presidential Impeachment and the New Political Instability in Latin America*, Cambridge University Press, 2007, <<https://doi.org/10.1017/CBO9780511510335>>.
- Plott C., „A Notion of Equilibrium and its Possibility Under Majority Rule“, *American Economic Review* 57 (2), 1967, p. 787–806.
- Przeworski A. et al., *Democracy and Development: Political Institutions and Well-being in the World, 1950–1990*, Cambridge University Press, 2000.
- Rihoux B., Ragin C. C., *Configurational Comparative Methods: Qualitative Comparative Analysis (QCA) and Related Techniques*, Sage Publications, 2008, <<https://dx.doi.org/10.4135/9781452226569.n1>>.
- Riker H. W., *Liberalism against Populism*, San Francisco: WH Freeman, 1982, <https://EconPapers.repec.org/RePEc:cup:apsrev:v:77:y:1983:i:03:p:844-845_25>.
- Roller E., *The Performance of Democracies: Political Institutions and Public Policy*, Oxford University Press, 2005, <<https://dx.doi.org/10.1093/0199286426.001.0001>>.
- Sanchez-Sibony O., „Classifying Ecuador’s Regime under Correa: A Procedural Approach“, *Journal of Politics in Latin America* 9 (3), p.121–140.
- Schneider Q. C., Claudius W., „Standards of Good Practice in Qualitative Comparative Analysis (QCA) and Fuzzy-sets“, *Comparative Sociology* 9.3, 2010, p. 1–35.
- Schneider Q. C., *The Consolidation of Democracy: Comparing Europe and Latin America*, Routledge, 2008, <<https://doi.org/10.7910/DVN/FUCNIM>>.
- UNDP, „Human Development Indices and Indicators: 2018 Statistical Update HDI“, 2018.
- Uprimny R., „Recent Transformations in Constitutional Law in Latin America“, *Texas Law Review* 89, 2014, p. 1587–1609.
- Walker N., „The Idea of Constitutional Pluralism“, *The Modern Law Review* 65 (3), 2002, p. 317–359.
- Zürn M., „Democratic Governance Beyond the Nation-State: The EU and Other International Institutions“, *European Journal International Relations* 6, 2000, p. 183-221, <<https://doi.org/10.1177/1354066100006002002>>.

1 priedas. „Kokybinių slenksčių“ nustatymas transformuojant sąlygų ir baigmės reikšmes

Statistiniai duomenys tiesioginio kalibravimo būdu yra transformuoti į priklausymo tolydžioms neraiškioms aibėms reikšmes nustačius tris slenkstines reikšmes:

- 1) 0,95 (visiškas atvejo priklausymas neraiškiai aibei);
- 2) 0,5 (visiškas neapibrėžtumas dėl atvejo priklausymo neraiškiai aibei);
- 3) 0,05 (visiškas atvejo nepriklausymas neraiškiai aibei).

Toliau pateikiamas pasirinktų kokybinių slenksčių pagrindimas.

Konstitucijų keitimo sąlyga buvo dichotomizuota. Reikšmė 1 priskiriama tada, kai buvo keista konstitucija, atitinkanti naujojo konstitucionalizmo bruožus, o reikšmė 0 priskiriama, kai nebuvo priimta nauja konstitucija.

Pajamų lygybė. Siekiant nustatyti reikšmes, kurios nurodo, kada valstybėje pajamų lygybė yra didelė arba maža, yra remiamasi Pasaulio banko (toliau – *PB*) nurodytomis Gini indekso kategorijomis. Tačiau atsižvelgus į regiono specifiškumą, *PB* duomenys buvo papildyti A. Przeworski ir kolegų tyrimo apie pajamų pasiskirstymo poveikį demokratijos stabilumui rezultatais. Anot autorių, šalis visiškai nepriklauso valstybių, kuriose pajamos pasiskirsčiusios tolygiai neraiškiai aibei, kai Gini indeksas yra didesnis nei 55, didžiausias neapibrėžtumas dėl atvejo priklausymo šalių, kuriose pajamų pasiskirstymas yra tolygus, aibei yra tada, kai Gini indekso reikšmė yra 40. Šalis priklauso valstybių, kuriose pajamos yra pasiskirsčiusios tolygiai, aibei, kai Gini reikšmė yra mažesnė nei 35⁸⁴.

Išsilavinimas. Norint nustatyti, kokia turi būti pasiekta išsilavinimo indekso reikšmė, kad galėtume suskirstyti valstybes į grupes pagal išsilavinimo lygį, yra remiamasi Jungtinių Tautų (*JT*) organizacijos pateiktomis išsilavinimo indekso kategorijomis. Šalis visiškai

⁸⁴ Przeworski A. et al., *Democracy and development: political institutions and well-being in the world, 1950-1990*, Cambridge University Press, 2000, p. 120.

kai priklauso išsilavinusių valstybių aibei, kai išsilavinimo indekso reikšmės yra didesnė nei 0,85, o valstybė visiškai nepriklauso išsilavinusių valstybių aibei, kai indeksas yra mažesnis nei 0,35. Remiantis JT organizacijos išvadomis, sunku įvertinti, ar valstybės išsilavinimo lygis yra aukštas, kai indekso reikšmė yra 0,65⁸⁵.

Partinės sistemos institucionalizacija. S. Mainwaringas, sudarydamas indekso reikšmes, nurodo, kad valstybės partinę sistemą galima laikyti institucionalizuota, kai šios sistemos institucionalizacijos indekso reikšmė yra didesnė nei 1, o neinstitutionalizuota – kai mažesnė nei 0. Didžiausias neapibrėžtumas dėl partinės sistemos priklausymo institucionalizuotai sistemai yra, kai PSI indekso reikšmė lygi 0,5⁸⁶.

Visuomenės homogeniškumas. Kai visuomenės frakcionalizacijos indekso reikšmė yra didesnė nei 0,49, tada valstybės visuomenę galima laikyti nehomogeniška (visiškai nepriklauso homogeniškų visuomenių aibei). Indekso reikšmė, mažesnė nei 0,2 nurodo sąlyginai homogenišką visuomenę. Pasiekus 0,27 matą, valstybės socio-demografinės kompozicijos negalima laikyti nei homogeniška, nei heterogeniška⁸⁷.

Demokratijos kokybė. Kokybiškos demokratijos rodiklių kokybiniai slenksčiai šiame darbe yra nustatyti remiantis V-Dem pateiktomis 0,8 (visiškas priklausymas kokybiškų liberalios demokratijos šalių aibei), 0,6 (didžiausias neapibrėžtumas dėl priklausymo aibei) ir 0,4 (visiškas nepriklausymas kokybiškų liberalios demokratijos šalių aibei) reikšmėmis⁸⁸.

⁸⁵ UNDP, „Human development indices and indicators: 2018 statistical update. Briefing note for countries on the 2018 Statistical Update“, 2018, p. 22–25.

⁸⁶ Mainwaring, 2018, p. 57.

⁸⁷ Scheider, 2008, p. 127.

⁸⁸ Lindberg I. S., „Ordinal Versions of V-Dem’s Indices: For Classification, Description, Sequencing Analysis and Other Purposes“, *V-Dem Working Paper* 20, 2015, p. 26–27.

2 priedas. Tiesos lentelės

Kokybiškos demokratijos sąlygų analizė

1 lentelė. Būtinų demokratijos kokybės sąlygų analizė

Sąlygos	Nuoseklumas	Danga
f_KK	0,223958	0,184286
f_PAJAM_LYG	0,253472	0,613445
f_ISSILAV	0,751736	0,685127
f_PSI	0,515625	0,542962
f_VISUOM_HOMOG	0,442708	0,432937
Sąlygos	Nuoseklumas	Danga
~f_KK	0,776042	0,406364
~f_PAJAM_LYG	0,895833	0,330346
~f_ISSILAV	0,675347	0,333048
~f_PSI	0,684028	0,314445
~f_VISUOM_HOMOG	0,800347	0,380677

2 lentelė. Baigmės tiesos lentelė

f_KK	f_PAJAM_LYG	f_ISSILAV	f_PSI	f_VISUOM_HOMOG	Atvejų skaičius	Atvejai	Nuoseklumas
0	1	1	1	0	1	Urugvajus	0,93617
0	0	1	1	0	1	Čilė	0,86747
0	0	0	0	1	1	El Salvadoras	0,545871
1	0	1	0	0	1	Argentina	0,54375
1	0	0	1	0	1	Dominikos Respublika	0,527132
0	0	0	0	0	3	Nikaragva, Gvatemala, Panama	0,483974
0	0	0	1	1	2	Hondūras, Meksika	0,465021
1	0	0	0	0	6	Bolivija, Brazilija, Ekvadoras, Kolumbija, Venesuela, Peru	0,361502
1	0	0	0	1	1	Paragvajus	0,252101

3 lentelė. *Suredaguota tiesos lentelė*

f_KK	f_PAJAM_LYG	f_ISSILAV	f_PSI	f_VISUOM_HOMOG	Atvejų skaičius	Atvejai	Nuoseklumas
0	1	1	1	0	1	Urugvajus	0,93617
0	0	1	1	0	1	Čilė	0,86747
0	0	0	0	1	1	El Salvadoras	0,545871
1	0	1	0	0	1	Argentina	0,54375
1	0	0	1	0	1	Dominikos Respublika	0,527132
0	0	0	0	0	3	Nikaragva, Gvatemala, Panama	0,483974
0	0	0	1	1	2	Hondūras, Meksika	0,465021
1	0	0	0	0	6	Bolivija, Brazilija, Ekvadoras, Kolumbija, Venesuela, Peru	0,361502
1	0	0	0	1	1	Paragvajus	0,252101

*Kokybiškos demokratijos inversijos sąlygų analizė*4 lentelė. *Būtinų demokratijos kokybės inversijos sąlygų analizė*

Sąlygos	Nuoseklumas	Danga
f_KK	0,54085	0,8275
f_PAJAM_LYG	0,145425	0,747899
f_ISSILAV	0,363562	0,704114
f_PSI	0,298203	0,667276
f_VISUOM_HOMOG	0,387255	0,804754
Sąlygos	Nuoseklumas	Danga
~f_KK	0,45915	0,562
~f_PAJAM_LYG	0,92484	0,72471
~f_ISSILAV	0,83742	0,87757
~f_PSI	0,79575	0,77733
~f_VISUOM_HOMOG	0,72712	0,73493

5 lentelė. *Baigmės inversijos tiesos lentelė*

f_KK	f_PAJAM_LYG	f_ISSILAV	f_PSI	f_VISUOM_HOMOG	Atvejų skaičius	Atvejai	Nuoseklumas
1	0	0	0	0	5	Bolivija, Brazilija, Ekvadoras, Kolumbija, Venesuela	1
1	0	0	1	0	1	Dominikos Respublika	1
1	0	1	0	0	1	Paragvajus	0,922481
0	0	0	0	1	1	Argentina	0,851351
0	0	0	1	1	2	Hondūras, Meksika	0,820408
0	0	0	0	0	4	Gvatemala, Nikaragva, Panama, Peru	0,809896
0	1	1	1	0	1	Salvadoras	0,572816
0	0	1	1	0	1	Čilė	0,569149

6 lentelė. *Suredaguota tiesos lentelė*

f_KK	f_PAJAM_LYG	f_ISSILAV	f_PSI	f_VISUOM_HOMOG	Atvejų skaičius	~f_DEM_KOK	Atvejai	Nuoseklumas
1	0	0	0	0	5	1	Bolivija, Brazilija, Ekvadoras, Kolumbija, Venesuela	1
1	0	0	1	0	1	1	Dominikos Respublika	1
1	0	1	0	0	1	1	Paragvajus	0,922481
0	0	0	0	1	1	0	Argentina	0,851351
0	0	0	1	1	2	0	Hondūras, Meksika	0,820408
0	0	0	0	0	4	0	Gvatemala, Nikaragva, Panama, Peru	0,809896
0	1	1	1	0	1	0	Salvadoras	0,572816
0	0	1	1	0	1	0	Čilė	0,569149